WPROWADZENIE

Logopedię jako naukę należy postrzegać przez pryzmat jej wielowymiarowości – refleksji teoretyczno-badawczej, mającej odbicie w praktyce logopedycznej – oraz jej powiązań z takimi dyscyplinami nauki, jak językoznawstwo, medycyna, pedagogika i psychologia. Współpraca logopedów ze specjalistami reprezentującymi wyżej wymienione dziedziny wiedzy w procesie diagnostyczno-terapeutycznym zaburzeń mowy o różnej etiologii, postulowana i podkreślana w odniesieniu do opieki logopedycznej, gwarantuje jej powodzenie. To podstawowe dla logopedii założenie, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i pragmatycznym, stało się inspiracją do zaproponowania przedstawicielom różnych dyscyplin naukowych, powiązanych z logopedią, udziału w przedstawianej monografii.

Tom *Problemy badawcze i diagnostyczne w logopedii* zawiera wyniki badań oraz wypowiedzi o charakterze teoretycznym naukowców reprezentujących polskie ośrodki akademickie (Łódź, Lublin, Katowice, Kraków, Bydgoszcz): logopedów praktyków, którzy mają możliwość zastosowania w swojej pracy myśli naukowej, językoznawców, lekarzy specjalistów i pedagogów. Bezpośrednią motywacją do powstania tej publikacji było spotkanie naukowe na temat problemów badawczych i diagnostyczno-terapeutycznych w logopedii, połączone z warsztatami, zorganizowane przez Katedrę Dialektologii Polskiej i Logopedii Uniwersytetu Łódzkiego, w którym udział wzięli między innymi autorzy prezentowanych w tomie prac. Skierowane do szerokiego grona słuchaczy spotkanie zgromadziło rzeszę zainteresowanych proponowaną tematyką praktykujących logopedów i studentów studiów logopedycznych z całej Polski. Celem podjętej dyskusji była nie tylko prezentacja działalności naukowo-badawczej, ale przede wszystkim upowszechnianie osiągnięć i najnowszych wyników badań, które mogą być wykorzystane w codziennej praktyce diagnostyczno-terapeutycznej.

Monografia adresowana jest szczególnie do logopedów i studentów kierunków logopedycznych, ale wieloaspektowość omawianych w pracy kwestii sprawia, że prezentowane tu zagadnienia zainteresują także pedagogów, glottodydaktyków, psychologów oraz lekarzy specjalistów z zakresu ortodoncji i laryngologii. Tematyka zamieszczonych prac jest bardzo różnorodna, koncentruje się wokół zagadnień związanych z problemami o charakterze naukowo-badawczym oraz diagnostyczno-terapeutycznym w logopedii, również w wymiarze instytucjonalnym.

Monika Kaźmierczak porusza zagadnienie relacji terapeuta–pacjent. Autorka twierdzi, że w epoce dialogu spotkania logopedy i pacjenta powinny być oparte na zasadach rozmowy twarzą w twarz, na prawdziwej relacji dialogicznej uczestników spotkania, mimo asymetrii wynikającej z zadań obu podmiotów logopedycznych. Wskazuje, że istota dialogu wynikająca z założeń dialogiki nie sprowadza się jedynie do rozmowy jako naprzemiennej wymiany komunikatów, ale jest relacją interpersonalną, będącą efektem otwartości i autentycznego zainteresowania drugim człowiekiem. Spotkania terapeutyczne wymagają obustronnego zaangażowania, wyzwoleń w sobie życzliwości oraz zorientowania na dobro drugiej osoby. Logopeda pełni

tu rolę przewodnika profesjonalisty, który sytuuje się na pozycji partnera w toku diagnozy i terapii. Dzięki interakcji opartej na komunikacji werbalnej i niewerbalnej, uwzględniającej możliwości pacjenta, można uzyskać lepsze rezultaty w zakresie rozpoznania, zrozumienia czy akceptacji deficytów w zakresie jego komunikacji.

Agnieszka Hamerlińska-Latecka podejmuje próbę opisu możliwości wykorzystania metodologii typowej dla nauk społecznych w badaniach logopedycznych. W artykule przedstawiony został schemat badania naukowego w logopedii oraz najważniejsze jego etapy. Zwrócono uwagę na konieczność umiejętnego doboru właściwej metody i paradygmatu badawczego. Scharakteryzowano wybrane, najczęściej stosowane metody badawcze, omówiono także strategie badań jakościowych i ilościowych i wskazano możliwości ich wykorzystania w praktyce logopedycznej. Autorka zwraca uwagę na potrzebę rozwijania refleksji etycznej oraz tworzenia komisji etycznych na uczelniach prowadzących studia i badania naukowe z tego zakresu.

W rozdziale autorstwa **Wiesława Chudzika i Renaty Gliwy** poruszono zagadnienie zakresu obowiązków i kompetencji logopedy w szpitalu wielospecjalistycznym. W ostatnich dziesięcioleciach logopeda przestał pełnić jedynie funkcję specjalisty w zakresie usuwania wad wymowy. Zmianie uległo rozumienie pojęcia *opieka logopedyczna*, poszerzył się także jego zakres. Efektem jest zwiększenie liczby obszarów, w których logopedzi mogą nieść pomoc, co w konsekwencji powoduje wzmożone zapotrzebowanie na specjalistów tej dziedziny w placówkach służby zdrowia. Autorzy dokonują przeglądu struktury szpitala wielospecjalistycznego, poczynawszy od stacjonarnej opieki zdrowotnej, poprzez opiekę ambulatoryjną, podstawową opiekę zdrowotną, po zakłady opiekuńczo-lecznicze, wskazując na ograniczoną rolę logopedy w stosunku do faktycznych potrzeb, wynikającą z ustawy o zakładach opieki zdrowotnej. Postulują konieczność uporządkowania i zwiększenia zakresu świadczeń logopedycznych.

Artykuł **Izabeli Ejsmunt-Wieczorek** wpisuje się w obszar prac poświęconych ontogenezie systemu językowego u dzieci. Autorka podjęła zagadnienie słowotwórstwa werbalnego, ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów nabywania i tworzenia czasowników paradygmatycznych, które w dotychczasowej literaturze językoznawczej czy logopedycznej, poświęconej tematyce rozwoju mowy dziecka, pozostawały w cieniu opisów słowotwórstwa rzeczowników, przymiotników czy czasowników denominalnych. Zaprezentowany w artykule materiał językowy pozwala śledzić, w jaki sposób dziecko przyswaja zasady systemu słowotwórczego języka polskiego oraz jak radzi sobie z tworzeniem nowych form słowotwórczych w zakresie czasownika.

Ewa Gacka prezentuje wyniki badań dotyczących oceny dostępności i jakości opieki logopedycznej na terenie Łodzi i w jej okolicach. Grupę badawczą stanowili rodzice dzieci w wieku od niemowlęcego do okresu adolescencji, którzy uczestniczyli w terapii logopedycznej swoich podopiecznych. W badaniach zastosowano technikę ankiety, która miała charakter dobrowolny i anonimowy. Autorka, po przedstawieniu oceny opieki logopedycznej dokonanej przez rodziców, formułuje wnioski wynikające z przeprowadzonych badań, wskazując na te obszary funkcjonowania usług logopedycznych, w których należałoby wprowadzić korekty.

Tematem pracy **Renaty Marciniak-Firadzy** jest jedna z metod stymulacji multisensorycznej – werbotonalna. Autorka, kierując się wynikami badań, dowodzący-

mi, że problemy z rehabilitacją osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną w znacznie mniejszym stopniu wynikają z ich możliwości poznawczych, natomiast w dużej mierze są rezultatem niewłaściwego doboru metod wspomagania oraz trudności z komunikacją, próbuje zachęcić logopedów do aktywnego poszukiwania metod rehabilitacji. Na tle przedstawionych najczęściej stosowanych metod rewalidacji dzieci niepełnosprawnych umysłowo zachęca szczególnie do korzystania z metody werbotonalnej, składającej się z kilku technik, do których należą między innymi: zabawy fonacyjne, rytm ciała, rytm muzyczny, drama, ćwiczenia równowagi, graficzne odwzorowanie rytmów. Autorka omawia w rozdziale trzy z nich, wymienia także szereg zalet tej metody, między innymi usprawnienie artykulacji i fonacji głosu oraz funkcji oddechowych.

Potrzeba naukowego opisu faktu, jakim jest niemówienie, stała się przedmiotem opracowania autorstwa **Mirosława Michalika, Anny Cholewiak i Wojciecha Jagiełowicza**, którzy wychodząc od argumentów lingwistycznych, omawiają to zagadnienie z perspektywy typologii zaburzeń mowy oraz fenomenu osoby niemówiącej. Przedstawiają propozycję uwzględnienia w refleksji na temat niemówienia zjawiska tempa wypowiedzi (nieitożsamego z tempem mówienia). Odnoszą się także do kompetencji logopedów w zakresie diagnozy i programowania terapii osób niemówiących. Autorzy postulują podjęcie interdyscyplinarnych badań na temat niemówienia, co pozwoliłoby lepiej poznać samo zjawisko i efektywniej niwelować jego skutki.

Porównanie jakości głosu zastępczego u chorych po laryngektomii bez protezy głosowej i z wszczepioną protezą głosową jest tematem rozdziału autorstwa **Jurka Olszewskiego i Kaliny Owczarek**. Prezentowane wyniki uzyskano na podstawie oceny postępów u pacjenta po usunięciu krtani, u którego udało się wypracować mowę przełykową, i u pacjenta z wszczepioną protezą głosową typu Provox II. Autorzy skrótowo przedstawiają historię metod chirurgicznej rehabilitacji głosu po usunięciu krtani, omawiają najnowsze techniki, ze szczególnym uwzględnieniem protez głosowych typu Provox, które w opinii wielu laryngologów i foniatorów zapewniają najlepszą jakość głosu w porównaniu z innymi metodami.

W nurt badań dotyczących bilingwizmu i problemów związanych z nauką języka polskiego jako obcego wpisuje się praca **Danuty Pluty-Wojciechowskiej**. Autorka zwraca uwagę na występowanie przeszkód w wymowie polskich spółgłosek w przypadku obcokrajowców oraz omawia różne czynniki, które mogą być przyczyną trudności w uzyskaniu normatywnego brzmienia głosek języka polskiego. Jednocześnie wskazuje na konieczność zastosowania metodyki logopedycznej w przypadku ich występowania u osób uczących się języka polskiego.

Wypowiedź **Barbary Sambor** poświęcona jest prezentacji wyników badań zależności między zaburzeniami pierwotnych wzorców połykania i pozycji spoczynkowej języka podczas oddychania a nienormatywną artykulacją samogłosek w wieku dorosłym. Autorka zwraca uwagę, że w podstępowaniu diagnostycznym dość często dochodzi do pomijania oceny sposobu realizacji samogłosek, tymczasem ich artykulacja może wiązać się ze stosowaniem nieprawidłowych, sekundarnych strategii kompensacyjnych. Brak ingerencji terapeutycznej w obszarze zaburzonych wzorców prymarnych skutkuje problemami z utrwaleniem prawidłowej motoryki w trakcie artykulacji.

Grażyna Śmiech-Słomkowska podejmuje rozważania na temat związku narządu żucia z narządem mowy w artykułowaniu dźwięków. Przedstawia cechy budowy oraz fizjologiczne czynności narządu żucia na różnych poziomach rozwoju dziecka. W warunkach fizjologicznych, przy prawidłowym słuchu, wymowa zależy od właściwego funkcjonowania wszystkich elementów anatomicznych narządu żucia, to jest warg, zębów i ich ustawienia w łukach zębowych, wzajemnych relacji łuków zębowych, położenia żuchwy w stosunku do szczęki, języka (jego masy, ułożenia, napięcia mięśniowego), podniebienia twardego, podniebienia miękkiego (głównie jego napięcia mięśniowego). Zaburzenie jednego elementu powoduje dysfunkcje w obrębie innych z nim powiązanych, w konsekwencji przyczyniając się do powstania wad wymowy.

Artykuł **Tomasza Woźniaka** poświęcony jest analizie porównawczej zaburzeń mowy występujących u dzieci ze schizofrenią w początkowej fazie, z patologią mowy diagnozowaną u młodzieży i dorosłych ze schizofrenią. Analiza dyskursu dialogowego i narracyjnego, będąca podstawą obserwacji obu grup badanych, skłania Autorka do wniosków mających zastosowanie w programowaniu terapii logopedycznej.

Jakościowa i ilościowa charakterystyka możliwości językowych dzieci na pierwszym etapie edukacyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci rozpoczynających naukę, to przedmiot rozważań **Eweliny Zajac**. Autorka w syntetycznym ujęciu przedstawia właściwości języka dzieci sześć-, siedmio-, ośmio- i dziewięcioletnich, rozumiane jako cechy swoiste mowy dziecka. Wyniki badań przeprowadzonych z wykorzystaniem *Logopedycznego testu przesiewowego dla dzieci w wieku szkolnym* S. Grabiasa, Z.M. Kurkowskiego i T. Woźniaka obrazują sprawność językową uczniów rozpoczynających naukę i dzieci, które mają za sobą pewien okres pracy szkolnej i znajdują się na pograniczu „skoku programowego”. Analiza formy dźwiękowej zgromadzonych wypowiedzi wskazuje znaczną poprawność w zakresie posługiwania się środkami językowymi zgodnymi z obowiązującą normą fonetyczną. Pewne odstępstwa uwidaczniają się w postaci upraszczania grup spółgłoskowych, zniekształcania wyrazów, a także zastępowania najtrudniejszych dźwięków formami łatwiejszymi. Autorka podkreśla rolę rodziców i szkoły w osiągnięciu precyzji językowej dzieci oraz wskazuje obszary, które powinny być objęte intensywną stymulacją.

* * *

Składamy serdeczne podziękowania Autorom zamieszczonych tekstów za ich życzliwy udział w edycji tego tomu. Mamy nadzieję, że zawartość oddawanej do rąk Czytelników monografii *Problemy badawcze i diagnostyczne w logopedii* będzie nie tylko źródłem wiedzy, ale i inspiracji do własnych badań.

Irena Jaros, Renata Gliwa

Katedra Dialektologii Polskiej i Logopedii
Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego